Шторм затримав корабель, і тепер він пришвартується у маленькому французькому портовому місті аж пізно ввечері, тож встигнути на нічний потяг до Німеччини не вдасться. Таким чином несподівано вивільняється ще один день у незнайомому місті, вечір, єдиними окрасами якого можуть стати меланхолійна музика в котрійсь із кнайп передмістя або нудна розмова з випадковими попутниками. Повітря у готельному ресторані здалося мені нестерпним – масним від олії і затхлим від тютюну, особливо сильно забрудненість цього повітря відчувалася, коли на губах ще лежала чистота прохолодного і солоного подиху моря. Тож я вийшов надвір, не роздумуючи, куди саме податися, пройшов світлою широкою вулицею до площі, на якій грав духовий оркестр, а потім приєднався до неквапливого ритму людей, які прогулювалися тут. Таке заколисливе і бездумне пересування посеред байдужих і по-провінційному старанно вбраних перехожих спочатку подобалося мені, але вже незабаром видалося нестерпним, – це наближення незнайомих облич і їхній уривчастий сміх, ці очі, які витріщалися на мене, здивовані, чужі або глузливі, ці доторки, які непомітно пересували мене далі, це світло, яке пробивалося з тисячі різних джерел, це безперервне шурхотіння кроків. На кораблі я перебував у нестерпному русі і досі ще продовжував відчувати заколисливе похитування під ногами, яке нагадувало стан легкого сп'яніння, тож тепер мені здавалося, що і земля рухається, дихає, а вулиця злітає високо в небо. Від цього гамірного натовпу у мене раптом запаморочилося в голові, і, щоб врятуватися, я повернув у бічну вуличку, не глянувши навіть на її назву, а потім у ще меншу, де вже не було чути безглуздого шуму. Я продовжував заглиблюватися у сплетіння цих вуличок, схожих на гілки дерев чи дрібні прожилки під шкірою, надворі ставало все темніше, чим далі я відходив від центральної площі. Тут уже не було великих електричних ліхтарів, зігнутих над тротуарами, кожен із яких схожий на низько опущений над бульваром місяць. І недостатнє освітлення вулиць давало нарешті можливість побачити зорі і темне, затягнуте хмарами небо.

Я, мабуть, опинився недалеко від матроського кварталу, це відчувалося за різким смородом несвіжої риби, солодкавим духом підгнивання, що його зберігають навіть ті водорості, які припливом витягло на сушу, відчувалося за специфічними задушливими випарами із непровітрюваних приміщень, ці запахи застоювалися і висіли у повітрі, аж поки штормовий вітер не виганяв їх звідси своїм могутнім подихом. Розмитість контурів предметів у темряві подобалася мені, як і несподівана самотність. Я сповільнив ходу, уважніше розглядаючи вуличку за вуличкою. Кожна наступна відрізнялася від своєї сусідки – тут тиха, а там – пожвавлена, але усі однаково темні і з кожної долинає приглушений шурхіт голосів і музика, які визрівають десь під темними склепіннями і витікають з таємничого підземного джерела, місце розташування якого дуже важко визначити, бо всі будинки зачинені і лише поблискують червоним або жовтим світлом.

Мені страшенно подобаються такі маленькі вулички у незнайомих містах, ці брудні ярмарки усіх можливих пристрастей, ці потаємні скупчення спокус для матросів, які прибувають сюди на одну ніч після незліченних самотніх вечорів посеред чужих та небезпечних вод і хочуть якомога швидше здійснити усі свої бажання. Ці маленькі бічні вулички змушені ховатися десь у заглибленнях великого міста, бо вони нахабно і нав'язливо видають усе те, що так старанно приховують за сотнями масок світлі будинки з блискучими шибами у вікнах. Музика звучить і зваблює з вікон невеличких кнайп, яскраві кіноафіші обіцяють нечувані розкоші, крихітні чотирикутні світильники привітно і недвозначно підморгують з-під воріт, а зі шпарини у дверях визирає оголена жіноча плоть, оздоблена дешевими блискучими прикрасами. З шинків долинають крики п'яних і сварки картярів. Матроси усміхаються один одному, якщо зустрічаються тут, їхні погаслі погляди знову пожвавлюються посеред цих численних приваб, бо тут зібрано все – жінок й азартні ігри, вино і видовища, незвичайні пригоди і буденні випадковості. Але все це виставлене напоказ достатньо несміливо, прикрите шторами, опущеними з удаваною сором'язливістю, спокуси сховані всередині будинків, і ця псевдозамкнутість ще більше розпалює уяву і збуджує своєю одночасною прихованістю і доступністю. Такі

вулиці мають однаковий вигляд в Гамбурзі, Коломбо чи Гавані, такі ж схожі між собою, як і широкі проспекти з дорогими крамницями, бо найбільша бідність і найбільша розкіш у житті завжди однакові. Останні химерні рештки світу невпорядкованої чуттєвості, сповненому жорстоких і неприборканих істот, які невпинно дають волю своїм інстинктам, темний ліс пристрастей, хащі, населені хижою звіриною, ці вулиці, такі несхожі на стриманий світ міщанської пристойності, вони збуджують, зраджуючи свої таємниці, і зваблюють, приховуючи спокуси. Вони достойні того, щоб з'являтися у снах.

Такою була і ця вулиця, яка раптом зловила мене у свої сіті. Я трохи пройшов слідом за двома кірасирами, шаблі яких стукотіли по нерівній бруківці. З якогось шинку їх гукнули жіночі голоси, вони засміялися і викрикнули у відповідь свої брутальні жарти. Один постукав у чиєсь вікно, звідти відповіли лайкою, і вони пішли далі, їхній сміх швидко віддалявся і незабаром затих удалині. На вулиці знову стало спокійно, кілька вікон тьмяно зблиснули у слабкому місячному світлі. Я стояв і вбирав у себе цю тишу з кожним подихом, вона здавалася мені дивною, бо приховувала у собі якісь таємниці, насолоди і небезпеки. Я чітко усвідомлював, що це мовчання оманливе, а під густими випарами провулку тліє щось від гнилизни цього світу. Але я продовжував стояти і дослухатися до порожнечі. Для мене більше не існувало ні міста, ні провулку, ні їхніх імен, ні мого власного, я усвідомлював лише те, що я чужий тут, і це дає мені чудову свободу незнайомця, у мене немає жодних намірів, жодних послань комусь, жодного зв'язку з тим, що мене оточує. Але я все ж таки відчуваю усе це темне життя, ніби кров у жилах під власною шкірою. Я знав лише одне – ніщо тут не робиться задля мене, але тим не менше все належить мені, і це було чудове усвідомлення глибокого і справжнього досвіду, позбавленого моєї участі у тому, що відбувається. Такий блаженний стан завжди охоплює мене посеред невідомості й живить ізсередини, ніби найвища насолода. І ось раптом, коли я стояв посеред порожньої вулиці і вслухався в тишу, передчуваючи щось і очікуючи чогось, що обов'язково має статися і що дозволить мені просунутися вперед, виштовхне із завороженого місяцем вслухання у порожнечу, я раптом почув приглушені відстанню або

стіною звуки. Хтось співав німецькою мовою дуже простеньку мелодію із "Вільного стрільця" Вебера[39] – "Ми плетем тобі вінок".

Жіночий голос сильно фальшивив, але все ж таки це була німецька пісенька і тут, на чужині, звучала як щось особливо рідне. Спів долинав іздалеку, але схвилював мене, адже це були перші слова рідною мовою, які я почув за останні тижні. І мені стало цікаво, хто тут може говорити моєю мовою, кого переслідують спогади і примушують видобути з дна серця цю нещасну пісеньку посеред закрученої і порожньої вулички. Я спробував знайти джерело цього голосу, пройшов від одного напівсонного будинку до іншого, усюди були зачинені віконниці, але всередині зрадливо блимало світло, а часом було видно помахи чиїхось рук. На стінах будинків висіли крикливі вивіски і яскраві плакати, заховані між брамами шинки пропонували ель, віскі та пиво, і хоча усе було ніби зачинене і нечинне, звідусюди долинали потаємні закличні сигнали. Час від часу чулися чиїсь кроки. А поміж цим усім знову і знову звучав голос, ставав усе виразнішим і долинав уже зблизька: я навіть бачив будинок, у якому співали. Якусь мить повагавшись, я зайшов у двері, сховані за білою завісою. Але зробив перший крок і відчув, як щось заворушилося у глибині темного коридору, чиясь постать, мабуть, притиснута обличчям до вікна, раптом злякано відскочила, і я побачив у приглушеному світлі червоного ліхтаря бліде від переляку обличчя чоловіка.

Він витріщився на мене широко відкритими очима, пробурмотів щось на зразок перепросин і зник у темряві вулички. Це привітання було дивним. Я подивився йому вслід. У тьмяному освітленні вулиці ще можна було роздивитися нечіткі контури його постаті, але незабаром вони зникли. А жінка всередині продовжувала співати, навіть голосніше, ніж до того, принаймні так мені здалося. Це привабило мене. Я натиснув на клямку і рішуче зайшов досередини.

Пісня обірвалася, ніби нитка, перерізана ножем. І я з жахом усвідомив, що переді мною пустка, вороже мовчання, ніби я розбив щось на друзки. Мій погляд поволі звикав до темряви, і я озирнувся довкола.

Кімната була майже порожня, тут стояли тільки шинквас і стіл, і все це слугувало передпокоєм для інших кімнат позаду, призначення яких нескладно було вгадати за напіввідчиненими дверима, приглушеним світлом і застеленими ліжками. За столом сперлась на лікті втомлена дівчина з яскравим макіяжем, позаду неї, за шинквасом, стояла тілиста шинкарка з брудно-сірим обличчям, а поряд із нею ще одна дівчина, досить вродлива. Я привітався, і мої слова важко потонули в сутінках, а млява відповідь прозвучала з великим запізненням. Мені стало незатишно від цієї порожнечі, від цього напруженого нудного мовчання, і я би з радістю відразу ж пішов геть, але не зміг придумати ніякого переконливого пояснення для своєї втечі, тож приречено сів за стіл. Дівчина, виконуючи свої обов'язки, запитала мене, що б я хотів випити, і в її твердій вимові французьких слів я відразу впізнав німецький акцент. Я замовив пиво, вона пішла за стійку і повернулася назад, її рухи були повільними, і в них відчувалася ще більша байдужість, ніж у бездумному погляді її очей, які сонно дивилися з-під повік, ніби згаслі ліхтарики. Механічно вона поставила поряд із моїм пивом другу склянку для себе, таким був звичай у цих закладах. Коли ми цокалися з нею і пили, її погляд був спрямований кудись повз мене, тож я зміг роздивитися її обличчя. Воно все ще було гарним і з правильними рисами, але ніби від внутрішнього спорожніння стало грубим і схожим на маску, шкіра на ньому втратила пружність і блиск, повіки обважніли, волосся було розтріпане, щоки із розмазаними плямами дешевих рум'ян уже почали обвисати і спускалися широкими зморшками до рота. Її сукня також мала досить неохайний вигляд, голос був хрипким від цигарок і пива. У всьому я відчував людину, яка дуже втомилась і живе далі лише за звичкою, цілком позбавлена відчуттів. Несміливо і налякано я поставив їй запитання. Вона відповіла, не дивлячись на мене, байдуже й отупіло, ледь ворушачи губами. Я відчув себе зайвим. За шинквасом позіхала шинкарка, а інша дівчина сиділа в кутку, дивилася в мій бік і також чекала, поки я її покличу. Я з задоволенням пішов би звідси, але все у мені обважніло, і я сидів у цьому густому, задушливому шинку, нерухомий і отупілий, як матроси, охоплений одночасно цікавістю й страхом, бо ця байдужість трохи мене заінтригувала.

І тут я раптом почув гучний і вульгарний сміх просто поряд із собою. Від несподіванки аж здригнувся. І відразу ж хитнулося полум'я свічки, я відчув протяг і зрозумів, що хтось відчинив двері за моєю спиною.

– Це знову ти? – голосно вигукнула німецькою жінка поряд зі мною і зареготала. – Усе ходиш кругами довкола будинку, ти, скнаро? Ну, заходь уже, заходь. Я тебе не вкушу.

Я глянув спершу на неї, здивувавшись, що вона кричить так голосно, ніби в її мляве тіло раптом влучила блискавка, а потім озирнувся до дверей. Двері відчинилися, і, похитуючись, зайшов відвідувач, я відразу впізнав постать чоловіка із понурим поглядом, який прилип до дверей, коли я був ще на вулиці. Він тримав у руках капелюха і несміливо притискав його до себе, ніби жебрак. Різкий голос і сміх, від якого обважніле тіло повії здригалося, ніби в судомі, шепіт шинкарки, що долинав ззаду, з-за шинквасу, – усе це змушувало його тремтіти.

– Сідай там, до Франсуази, – наказала йому жінка, і він підійшов ближче несміливими дрібними кроками. – Бачиш, у мене гість.

Усе це вона крикнула йому німецькою. Шинкарка й Франсуаза голосно зареготали, хоча нічого і не зрозуміли, але, здається, вони вже знали цього чоловіка.

– Франсуазо, дай йому шампанського, того найдорожчого. Цілу пляшку! – з реготом викрикнула жінка навпроти мене вслід чоловікові. – А якщо тобі задорого, то сиди на вулиці, ти, скнаро! Чи ти хотів витріщатись на мене задурно? Я знаю, ти все б хотів задурно.

Від цього знущального реготу довга постать чоловіка зіщулилася, спина зігнулася – здавалося, він хоче сховати обличчя, а його рука так сильно тремтіла, коли він узявся за пляшку, що він розхлюпав вино, наливаючи. Він усе поривався глянути на жінку, на її обличчя, але ніяк не наважувався і безцільно водив очима, розглядаючи кахлі підлоги. Аж

тепер я зміг роздивитися його виснажене обличчя, зморшкувате і сіре, мокре волосся поприлипало до кістлявого черепа, кволі, ніби переламані, зап'ястя. Він видавався втіленням жалюгідності, хоча і не позбавленим агресії. Усе в ньому було якесь криве, перекошене, ніби придушене, а в його погляді, який він наважився підняти лише раз і відразу ж перелякано опустив, блиснув злий вогник.

– Не звертай на нього уваги! – сказала дівчина французькою і грубо схопила мене за руку, ніби збиралася силою повернути до себе. – У нас із ним свої стосунки, це давня справа. – І вона знову вищирила зуби, ніби готуючись до укусу. – Послухай сюди, старий лисе! Уважно послухай. Я сказала, швидше піду топитися, ніж із тобою.

І знову шинкарка та Франсуаза зареготали гидкими дурнуватими голосами. Здавалося, це їхня звична розвага, щоденні жарти. Але я злякався, коли побачив, як Франсуаза раптом накинулась на чоловіка з удаваними ніжностями, кинулася йому на шию з пестощами, від яких він здригався, але не наважився відштовхнути її. Ще гірше я себе відчув, коли зустрівся очима з чоловіком – його погляд був зляканим, несміливим і приниженим. Мені й самому було незатишно поряд із жінкою, яка раптово прокинулася зі свого заціпеніння і перетворилася на таку розлючену фурію, що у неї аж затремтіли руки. Я кинув на стіл гроші і хотів піти геть, але вона зупинила мене:

– Якщо він тобі заважає, я викину його геть, надвір, цього кобеля. Він повинен слухатися мене. Випий зі мною ще. Давай!

Вона кинулася до мене із неприродно гарячими старанними обіймами, які, звичайно ж, були тільки грою, що мала подратувати того чоловіка. Після кожного свого руху вона кидала на нього швидкий погляд, і мені було гидко спостерігати, як кожен її жест примушував його здригатися, ніби його шкіру лизнуло полум'я. Я не звертав на неї уваги і стежив тільки за тим, як у ньому збільшувалося і закипало щось середнє поміж люттю, гнівом, заздрістю і жаданням, але щойно вона кидала на нього погляд, він злякано опускав голову. Жінка

притиснулася до мене ще тісніше, я відчував, як усе її тіло тремтить зі злої насолоди від цієї гри, і мене лякало її вульгарне обличчя, яке пахло дешевою пудрою, випари її обвислої плоті. Щоб відвернутися від неї, я взявся за сигару, а коли мій погляд шукав на столі сірника, вона наказала йому:

– Ану принеси вогню!

Я злякався ще більше, ніж він, почувши цей принизливий наказ, і похапцем спробував сам знайти вогонь. Але відразу ж після її слів, які прозвучали, ніби удар нагайкою, він, хитаючись, підбіг своїми дрібними кривенькими кроками до нашого столу і похапцем, ніби стіл міг попекти його, виклав переді мною свою запальничку. На мить наші погляди зустрілися, і я побачив у його очах безкінечний сором і гірке розчарування. І цей рабський погляд розбудив у мені чоловічу солідарність. Я соромився разом із ним цього приниження чоловіка жінкою.

– Дуже вам дякую, – сказав я німецькою, і вона здригнулася. – Не варто було турбуватися.

І подав йому руку. Він трохи повагався, а тоді я відчув у своїй долоні кістляві вологі пальці і раптовий, ніби спазм, вдячний потиск долоні. Ми лише на мить зустрілися поглядами, а потім його очі знову напівприкрили втомлені повіки. З упертості я хотів запропонувати йому сісти за наш столик, і, мабуть, це запрошення уже було відчутне у моєму жесті, бо вона випередила мене, квапливо звелівши:

– Сядь на місце і не заважай!

І тут мені стало зовсім гидко від її неприємного голосу та безглуздого знущання. Що це все значить – ця брудна, бридка повія, цей божевільний і цей чад від пива, тютюну і дешевих парфумів? Я захотів вийти на свіже повітря. Підсунув їй гроші, піднявся зі свого місця й

енергійно відіпхнув її, коли вона сильніше притиснулася до мене. Мені було гидко брати участь у цьому приниженні людини, і рішучістю своєї відмови я недвозначно дав їй зрозуміти, наскільки мало приваблює мене її тіло. Її охопила лють, біля рота утворилася негарна зморшка, але вона так і не наважилася вилаятися і повернулася до нього із виразом сильної ненависті на обличчі. А він, ніби у передчутті небезпеки, сягнув до кишені і тремтячими пальцями витягнув гаманець. Він боявся залишатися з нею на самоті, це було помітно, і кваплячись, не міг розв'язати вузлик плетеного вовняного гаманця із нашитим зверху бісером, а в нього був саме такий гаманець, які носять селяни і дрібні службовці у місті. Було дуже помітно, що він не звик швидко віддавати гроші, не те що матроси, які миттєво і впевнено видобували з кишень і сипали на стіл дзвінкі монети. Він знав ціну грошам і звик уважно перераховувати їх, довго зважуючи в руках кожну монету перед тим, як розлучитися з нею.

– Як він тремтить над своїми любими грошиками! Що, не можеш розв'язати? Зачекай! – зареготала вона і підступила до нього ближче. Він здригнувся і мимоволі відступив на крок назад, а вона, побачивши його переляк, знизала плечима і сказала з невимовною огидою у погляді: – Не бійся, я нічого в тебе не заберу. Плювати я хотіла на твої гроші. Знаю, що в тебе кожна копієчка порахована і ти не можеш пережити, якщо віддаси на одну більше, ніж треба. А особливо, – і вона раптом тицьнула йому пальцем у груди, – особливо вважай на папери, які ти зашив сюди, дивись, щоб ніхто не вкрав!

І він справді злякано вхопився своїми кістлявими тремтячими руками за одяг у тому місці, де, мабуть, були заховані документи, його пальці помацали тканину і заспокоєно опустилися, так хворий під час серцевого нападу хапається рукою за груди.

– Скнара! – виплюнула вона йому в обличчя.

Але тут він раптом побуряковів, відчайдушним рухом кинув гаманець Франсуазі, яка скрикнула від переляку, а потім зареготала, і вибіг повз неї геть, у двері, ніби рятуючись від пожежі.

Німкеня ще мить постояла, випроставшись, її очі блищали від люті. А потім повіки знову сонно опустилися, тіло розслабилося, напруга зникла. Уже за мить вона стала старою і втомленою. Щось нерішуче і втрачене затьмарювало її погляд, який тепер був скерований у мій бік. Вона стояла посеред кнайпи, ніби п'яна, яка щойно прокидається, крізь отупіння відчуваючи свою провину.

– Він там, на вулиці, тепер скиглить за своїми грошима. Може, навіть піде в поліцію і скаже, що ми обікрали його. А завтра знову прибіжить. Але я не піду з ним. З ким завгодно, тільки не з ним!

Вона підійшла до шинквасу, кинула кілька монет і різким рухом влила у себе чарку горілки. Лютий вогник знову засвітився в її очах, але був уже затуманеним, ніби погляд застилали сльози люті і сорому. Мене охопила відраза до неї, я не спромігся навіть на співчуття.

– Щасливо, – сказав я німецькою і пішов.

Шинкарка відповіла мені французькою, а жінка навіть не озирнулася, а тільки засміялася – гучно й вульгарно.

Коли я вийшов, на вулиці було вже зовсім темно, лише місяць слабо світив угорі, безмежно далекий від цієї затхлої темряви своїм приглушеним хмарами блиском. Я жадібно вдихнув тепле і свіже повітря, відчуття жаху змінилося великим здивуванням. Ось знову, як і щоразу, коли доводиться зіткнутися з непередбачуваністю долі, мене охопило відчуття, яке завжди розчулює мало не до сліз, відчуття того, що за кожним вікном на нас може чекати щось невідворотне, а за кожними дверима – пригода, яка підтвердить багатогранність світу, і навіть найбрудніший закуток аж кишить неймовірними людськими

переживаннями, як гнила плоть жуками. Огида від цієї зустрічі поволі віддалялася, і її напруга перетворювалася на приємну втому, яка хотіла чимшвидше перетворити усе побачене на сон. Я мимоволі озирнувся, щоб знайти дорогу додому серед хитросплетінь цих завулків. Але тут до мене нечутно наблизилася з темряви чиясь тінь.

– Вибачте, будь ласка, – я відразу ж упізнав несміливий голос чоловіка з кнайпи. – Але мені здається, ви не знаєте дороги звідси. Можна… можна відпровадити вас? Де ви мешкаєте?

Я назвав готель.

– Я відведу вас… Якщо ви дозволите, – додав він нерішуче.

Мені знову стало неприємно. Ці нечутні, але водночас важкі кроки поряд зі мною, ніби хода привида, темрява цього матроського провулку і спогад про щойно пережите розвіяли мою мрійливість і змусили піддатися незбагненній тривозі. Я відчував приниження в його очах, хоча і не бачив їх. Помітив, як тремтять його губи, я розумів, що він хоче поговорити зі мною, але не висловив ні своєї згоди, ні заперечення. Я відчував себе якось непевно, внутрішньо зацікавлений, але зовсім безсилий. Він кілька разів відкашлявся, я відчував, як важко йому почати, але жорстокість повії таємничим чином передалася чомусь і мені, тож я майже радів, спостерігаючи за виявами його сором'язливості й душевного неспокою. Я не допоміг йому, а залишив це чорне і важке мовчання висіти між нами. І наші кроки відлунювали на порожній вулиці, віддаляючись від цього брудного закутку, – його були нечутними і втомленими, а мої підкреслено чіткими і впевненими. Я все більше відчував напругу між нами: це мовчання було більше схоже на німий крик, повний прихованого драматизму, і раптом, ніби занадто сильно натягнута струна, тріснуло й обірвалося першим нерішучим словом.

– Ви… ви… шановний пане… бачили там, усередині, дивну сцену… вибачте… вибачте, що я заговорив про це… але все це мало здатися вам дуже дивним… а моя поведінка жалюгідною… ця жінка… вона…

Він знову замовк. Щось стало йому поперек горла. А потім його голос став майже нечутним і він швидко прошепотів:

– Ця жінка… це моя дружина.

Напевно, здивування якось відбилося на моєму обличчі, бо він квапливо додав, ніби виправдуючись:

– Тобто… вона була моєю дружиною… п'ять… чотири роки тому… у Ґератцгаймі, у Гессені, ми звідти… я б не хотів, щоб ви, пане, погано про неї думали… напевно, це і моя провина, що вона така. Вона не завжди такою була… я… я мучив її… Я одружився з нею, хоча вона була дуже бідною, не мала взагалі нічого… а я багатий… тобто заможний… не багатий… точніше, тоді у мене було трохи грошей… і, знаєте, пане… я, мабуть, таки був, як вона і каже, – ощадливим… але це було раніше, мій пане, ще до нещастя, і я ненавиджу себе за це… мій батько був таким і мати, усі в сім'ї… і кожну копійку мені довелося важко заробляти… а вона була легковажною, любила красиві речі… але вона була бідною, і я часто згадував їй це… мені не треба було так робити, тепер я знаю, бо вона горда, дуже горда… не вірте, що вона така, якою намагається здаватися… усе це брехня, і їй теж боляче від цього… вона це робить… тільки для того, щоб мені зробити боляче… і… бо вона соромиться… Можливо, вона вже і стала такою поганою, але я… я не вірю… бо, мій пане, вона була доброю… дуже доброю…

Він витер очі рукою і зупинився, надзвичайно схвильований. Я мимоволі подивився на нього, і раптом він уже не видався мені жалюгідним. І навіть це його дивне підлабузницьке звертання "мій пане", яке у Німеччині характерне тільки для представників найнижчих соціальних щаблів, більше не різало вухо. У його застиглому погляді

відчувалося внутрішнє напруження і намагання сформулювати думку, він похитувався взад і вперед, ніби з неймовірними зусиллями намагався прочитати на бруківці під слабким світлом ліхтарів те, що з такою мукою продиралося крізь його горло.

– Так, мій пане, – важко дихаючи, витиснув він із себе, а потім промовив голосом, який ніби належав комусь іншому, виривався зсередини якоїсь значно м'якшої людини. – Вона була дуже доброю… до мене також, була дуже вдячною за те, що я визволив її зі злиднів… і я розумів, що вона вдячна… але… я… я хотів чути це від неї… знову і знову… знову і знову… мені було приємно слухати її подяку… мій пане, це було так приємно відчувати, ніби ти кращий за когось… особливо… особливо, коли знаєш, що насправді ти гірший… я б віддав усі свої гроші за те, щоб тільки чути це знову і знову… але вона була дуже горда і все рідше хотіла дякувати мені, особливо коли я вимагав цього від неї… тому… тільки тому, мій пане, я змушував її завжди просити… я ніколи не давав їй відразу… мені подобалося, коли вона випрошувала у мене кожну сукню, кожну стрічку… три роки я так мучив її… все більше і більше… але, мій пане, це було лише тому, що я любив її… мені подобалася її гордість, але завжди хотілося зламати її, це було якесь божевілля, а коли їй особливо сильно щось подобалося, я дратувався… але, мій пане, я тоді ще не знав… я радів кожній можливості принизити її… але я не усвідомлював тоді, як сильно її люблю…

Він знову замовк. Ішов далі, сильно похитуючись. Здається, він забув про мене. Він говорив за інерцією, ніби уві сні, говорив усе голосніше.

– Я зрозумів це аж тоді, коли… того проклятого дня… коли я не дав грошей для її матері, а вона ж просила зовсім небагато… тобто я вже навіть відклав їх, але хотів, щоб вона прийшла ще раз… ще раз благала мене… про що це я? Так от, тоді увечері я повернувся додому, а її не було, тільки записка на столі… "подавися своїми клятими грішми, я не хочу від тебе більше нічого"…це все, що було там написано… три дні і три ночі я був ніби в гарячці. Обшукали річку, ліс, я віддав сотні поліції за її пошуки… ходив до всіх сусідів, але вони тільки знущалися з мене…

нічого знайти не вдалося, жодного сліду… а потім нарешті чоловік із сусіднього села сказав мені… що він бачив її у потязі з якимось солдатом… вона поїхала до Берліна… я помчав за нею того ж дня… залишив усі свої справи… втратив тисячі… мене обікрали… мої працівники, мій управитель, усі, усі… але присягаюся вам, мій пане, мені все це було байдуже… я залишився у Берліні і через тиждень знайшов її у цьому людському мурашнику… пішов до неї…

Він важко дихав.

– Але, мій пане, присягаюся вам… я не сказав їй жодного поганого слова… я плакав… стояв перед нею на колінах… пропонував гроші… увесь мій маєток, щоб вона сама керувала ним, бо тоді я вже зрозумів… я не можу жити без неї… люблю кожну її волосину… її вуста… її тіло, все, все… і це я винен у її падінні, я штовхнув її на це, тільки я… вона була бліда, як смерть, коли я раптом зайшов досередини… я підкупив шинкарку, господиню борделю, підлу, погану жінку… а вона була біла, як стіна… вислухала мене. Пане, мені здається, вона була… так, вона була майже рада побачити мене… але коли я заговорив про гроші… а я зробив це, присягаюся вам, тільки для того, щоб показати їй, що більше не думаю про них… тоді вона плюнула мені в обличчя… а тоді, коли я і після цього не хотів піти геть… вона покликала свого коханця, і вони сміялися з мене… але, мій пане, я приходив знову і знову, день у день… Люди розповіли мені все, я знав, що той негідник покинув її і вона опинилася в скруті, і тоді я знову пішов до неї… ще раз, мій пане, але вона накричала на мене і подерла потай залишену мною на столі банкноту, а коли я прийшов наступного разу, її вже не було… що я тільки не робив, мій пане, щоб знову знайти її! Цілий рік, присягаюся вам, я жив тільки тим, щоб знайти її, наймав людей, аж поки довідався, що вона в Аргентині… у… у… поганому будинку…

Він повагався мить. Останнє слово вирвалося в нього з горла з хрипом. А голос знову став глухим.

– Спершу я дуже злякався… спершу… але потім зрозумів, що це я її штовхнув на таке, тільки я… і подумав, як сильно їй, бідній, доводиться страждати… бо вона ж така горда… я пішов до свого адвоката, той написав до консула і вислав гроші… щоб вона могла повернутися… але вона не знала, від кого вони. Мені подзвонили, що все вдалося… я знав, яким пароплавом вона приїде… і чекав на неї в Амстердамі… мені так нетерпеливилось, що я приїхав на три дні раніше… Нарешті настав той день, я був щасливий, коли побачив дим із труби корабля на горизонті, і не міг дочекатися, поки корабель допливе і кине якір, це все було так повільно, надто повільно, потім пасажири почали спускатися з палуби і нарешті, нарешті вона також… я не відразу її впізнав… вона змінилася… на обличчі пудра, рум'яна… і вже така… така, якою ви з нею познайомилися… і коли вона побачила, що я чекаю на неї, то зблідла… двоє матросів мусили підхопити її під руки, щоб вона не впала у воду… вона зійшла на берег, і я відразу ж підійшов… я нічого не сказав… не міг промовити і слова… вона також мовчала… і не дивилася на мене… носильник ніс багаж, а ми йшли вперед… потім вона раптом зупинилася і сказала… пане, вона так це сказала… це було так боляче, так сумно… "Ти все ще хочеш, щоб я була твоєю жінкою, після всього, тепер?" Я схопив її за руку… вона тремтіла, але промовчала. І я відчув, що все знову добре… Пане, я був такий щасливий! Я танцював довкола неї, як дитина, коли ми прийшли до моєї кімнати, я впав до її ніг… напевно, я говорив самі дурниці, бо вона сміялася крізь сльози і пестила мене… вона була дуже розгублена, ясна річ, невпевнена в собі… але, мій пане… як мені було добре… моє серце розтануло. Я бігав сходами донизу і догори, замовив обід у готелі… шлюбну учту… я допоміг їй вдягнутися… і ми спустилися до ресторану, їли, пили і тішилися… вона була така радісна, як дитина, спокійна й замріяна, говорила про наш дім… про те, як ми тепер будемо жити… і тут… – його голос раптом став хрипким, і він зробив рукою жест, ніби хотів розбити щось, – і тут підійшов кельнер… поганий, підлий чоловік… він думав, що я п'яний, бо я дурів, танцював, реготав від щастя… мені було так добре… о, так добре, і тут… коли я розрахувався, він дав мені на двадцять франків менше здачі… я накричав на нього і почав вимагати решту… він знітився й віддав гроші… і тут… тут вона раптом почала так страшно реготати… я

подивився на неї, але її обличчя змінилося… раптом стало злим, негарним і ворожим… "Ти і далі так само точний у підрахунках… навіть у день нашого весілля!" – сказала вона крижаним тоном, так гостро і… зі співчуттям. Я злякався і пошкодував про свою дурість… спробував знову засміятися… але її радість зникла… померла… вона ночувала в іншій кімнаті… як я тільки не намагався переконати і перепросити її… а я лежав сам уночі і думав про те, що б такого купити їй наступного ранку… що подарувати… як довести їй, що я не скупий… не скупий для неї. І вранці я вийшов на вулицю, купив браслет, це було дуже рано, майже вдосвіта, але коли повернувся до готелю… її кімната була порожня… усе, як тоді. І я вже знав, що на столі буде записка… я ще раз вийшов надвір і молився, щоб це було неправдою… але… але… на столі і справді лежала записка… і у ній стояло… – Він повагався. Я мимоволі зупинився і подивився на нього. Він пригнув голову. А потім хрипло прошепотів: – У ній стояло… "Дай мені спокій. Ненавиджу тебе…"

Ми дійшли до порту, і раптом у наше мовчання вклинився гуркіт припливу. Кораблі стояли в порту, ніби велетенські чорні звірі з блискучими очима, їх було багато – зовсім поряд і далеко в морі, звідкись долинув спів. Їхні обриси неможливо було роздивитися, але нескладно було уявити, – цей страшний сон і нічні жахи сильного міста.

Я відчував поряд із собою тінь цього чоловіка, він, ніби привид, – то розчинявся у темряві, то знову опинявся біля мене і потрапляв у коло тьмяного світла ліхтаря. Мені не хотілося ні говорити з ним, ні розпитувати, але його мовчання ніби прилипло до мене, лежало на мені важким тягарем і душило. І тут він раптом схопив мене за рукав тремтячою долонею.

– Але я не поїду звідси без неї… я знайшов її через багато місяців… вона катує мене, але я не здамся… благаю вас, мій пане, поговоріть із нею… я мушу мати її, скажіть їй це… мене вона не слухає… я не можу більше так жити… не можу дивитися, як до неї ходять інші чоловіки… і чекати внизу, під будинком, поки вони вийдуть звідти… вони сміються і хитаються, вони п'яні… уся вулиця вже знає мене… вони сміються, коли

бачать, як я чекаю… я збожеволію від цього… але кожного вечора я мушу йти туди… мій пане, благаю вас… поговоріть із нею… я вас не знаю, але прошу вас, зробіть це заради Господа… поговоріть із нею…

Мені стало неприємно. Я хотів забрати руку. Але він, ніби відчуваючи, що я хочу захиститися від його нещастя, раптом упав на коліна посеред вулиці і схопив мене за ноги.

– Благаю вас, мій пане… Ви повинні поговорити з нею… Ви повинні… бо інакше… інакше станеться щось жахливе… я вже витратив усі свої гроші на її пошуки, але я не залишу її тут… не залишу живою… я купив собі ножа… у мене є ніж, мій пане… я не залишу її тут більше… не залишу живою… я не витримаю цього всього… поговоріть із нею, мій пане…

Він звивався переді мною на бруківці. У цей момент по вулиці проходило двоє поліцейських. Я силою підняв його з колін. Якусь мить він дивився на мене незрячим поглядом. А потім сказав чужим, сухим голосом:

– Підете тою вулицею. Ваш готель там.

Він подивився на мене ще раз, і зіниці його очей ніби розплавилися у якійсь жахливій білуватій порожнечі. А потім зник.

Я закутався у своє пальто. Мене морозило. Я відчував лише втому, схожу на сп'яніння, позбавлену відчуттів і чорну, ніби я спав на ходу. Хотів обдумати все почуте, але ця чорна втома все підіймалася в мені хвилею і тягнула за собою. Я доплентався до готелю, впав у ліжко і заснув міцним тваринним сном.

Наступного ранку мені важко було сказати, що я пережив насправді, а що – уві сні, і якась сила в мені не давала з'ясувати це. Я прокинувся пізно, чужий у незнайомому місті, і пішов оглянути церкву, славну

своїми унікальними старовинними мозаїками. Але мої очі дивилися на них, ніби в порожнечу, натомість події минулої ночі все чіткіше відновлювались у моїй свідомості, і я не опирався бажанню знову відшукати те місце й будинок. Але ці дивні вулички оживають лише вночі, удень вони одягають сірі, холодні маски, під якими їх може впізнати тільки втаємничений. Я не знайшов нічого, як не старався. І повернувся назад розчарований і втомлений, мене переслідували спогади і уявні картини.

О дев'ятій вечора вирушав мій потяг. Я з жалем їхав із цього міста. Носильник підняв мій багаж і поніс до вокзалу. І раптом на одному з перехресть мене осяяло: я впізнав вуличку, яка вела до того дому, наказав носильнику зачекати й пішов. Той спершу здивувався, а потім нахабно і з розумінням вишкірився. Я хотів ще раз глянути на ту вуличку.

Вона була темною, як і вчора, і у тьмяному місячному світлі я побачив двері того будинку. Я хотів ще раз підійти ближче, але з темряви вислизнула постать. Я з жахом упізнав того самого чоловіка, а він помахав мені рукою, покликав до себе. Я злякався і швидко пішов геть, утік, побоюючись, що заблукаю і запізнюся на свій поїзд.

Але на розі вулиці, перш ніж повернути, ще раз озирнувся. Коли він побачив мій погляд, то випростався і рішуче зайшов у двері: у світлі місяця я не зміг роздивитися, що саме зблиснуло у нього в руках – гроші чи ніж…